

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE "NORMAL" VE "YENİ NORMAL" YAŞAM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA A RESEARCH ON "NORMAL" AND "NEW NORMAL" LIVES DURING THE COVID-19 EPIDEMIC PERIOD

Ecem ÇEBİ*

Öz

Bu çalışma, Covid-19 sürecinde sıklıkla vurgulanmakta olan "normal" ve "yeni normal" yaşamın sınırlarının ne olduğuna odaklanmaktadır. Salgın döneminin gündelik yaşamda meydana getirdiği dönüşümler göz önünde bulundurularak, sosyal yaőantıda neyin normal neyin normal olmadığı sorgulanmıőtır. Bilindiği üzere "normal" toplumsal yaşam içinde belirlenen ve değişim geçirebilen bir kavramdır. Bu nedenle "normal" ve "yeni normal" yaşam arasındaki farkın ortaya koyulması, deneyimlerin görüşlerine bağlı biçimde gerçekleşir. Salgın sürecindeki "normal" ve "yeni normal" arasındaki değişimi anlayabilmek adına anket tekniği uygulanarak veriler elde edilen bu niceliksel araştırma, 25 Mayıs 2020 ve 1 Haziran 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde salgının devam ediyor olması, araştırmanın internet ortamında yapılmasına neden olmuştur. Basit rasgele yöntemiyle seçilen Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon illerinde ikamet eden 527 kişi bu araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Çalışma bulguları sonucunda araştırmaya katılanların salgın öncesi dönemdeki davranıőlarını "normal" salgın süreci yani "yeni normal" yaşamı normal olmayan olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Sosyal Yaşam, Normal, Yeni Normal.

Abstract

This study focuses on what the limits of "normal" and "new normal" life are, which are frequently emphasized during the Covid-19 process. Considering the change caused by the epidemic period in daily life, what is normal and what is not in social life has been questioned. As it is known, "normal" is a concept that is determined in social life and can change. Therefore, revealing the difference between "normal" and "new normal" life takes place depending on the views of experiences. In order to understand the change between "normal" and "new normal" in the epidemic process, this quantitative research, which obtained data by applying the survey technique, was conducted between May 25, 2020 and June 1, 2020. The continuation of the epidemic during the research process caused the research to be carried out on the internet. The sample group of this study consisted of 527 people residing in Ankara, Istanbul, Izmir and Trabzon provinces chosen by simple random sampling method. As a result of the findings of the study, it was observed that the participants in the study evaluated their behaviors in the pre-epidemic period as "normal" epidemic process that is, they evaluated the "new normal" life as abnormal.

Keywords: Covid-19, Epidemic, Social Life, Normal, New Normal.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-4379-837X, Yüksek Lisans Öğrencisi, ecemcebi@gmail.com

1. Giriş

Tarih sahnesine bakıldığında, insanlığın karşılaştığı ve yaşamlarını tehdit eden salgınlara rastlanılmaktadır. Salgınların oluşturduğu belli başlı pandemiler geçmişten günümüze; veba (1347-1351), çiçek hastalığı (1520), HIV/AIDS (1981-...), SARS (2002-2003) SIV/H1N1 (2009-2010), MERS (2012) ve Ebola (2014-2016) şeklinde sıralanabilir. Güncelliğini koruyan COVID-19 pandemisi ise ilk kez 2019'un Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde görülmüş; ardından dünya geneline yayılmıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020, 144). Farklı isimlere ve etkilere rağmen şüphesiz ki her salgın dönemi toplumsal dönüşümlere, gündelik yaşam pratiklerinde değişimlere sebebiyet vermiştir ve bu mesele insanlık için her daim bir merak konusu olmuştur. İnsanlığın bu ilgisini/merakını edebiyat eserlerinde, sinema filmlerinde görebilmemiz mümkündür. Salgınları konu edinen her bir eser; alışlagelenin yıkıldığı, değiştiği ve toplumda yeni tanımlamalara gidildiği noktalarında birleşmektedir. Salgınların alışılan düzeni yıktığı, geçici ve/veya kalıcı olarak yeni pratiklerin oluşturduğuna yönelik belki de akla gelen ilk distopik eser Jose Saramago'nun 'Körlük' isimli romanıdır. Saramago, beyaz körlük adını verdiği bir salgının insan yaşamını nasıl etkilediğini, toplumsal yaşamı nasıl dönüştürdüğünü kurgusal bir dille sunar okuyucuya. Bu yolla, düzensizliğin ve belirsizliğin yaşandığı dünyanın kapılarını aralar. Belli sayıda insanın kör olması ve onların kimseye bulaştırmaması adına toplumdan soyutlanmaları, kapatılmaları işlenir ilk etapta. Ardından, herkesin salgından etkilenmesi sonucu beyaz körlüğün kendisi normal olur ve böylece yeni kapatılma alanı dış dünyanın kendisidir artık (Saramago, 2017). Bu romanda da görüldüğü gibi normal olanın tanımı değişkendir. Sınırları hızla, farklı bir biçimlerde yeniden çizilebilir. İnsanlık, uzunca bir süredir bu deneyimleri kitaplar ve filmler üzerinden edinmekteyken bugün, yalnızca izlemek ve okumakla şahit olmadığı, küresel düzeyde bir salgına tanıklık etmektedir.

Günümüzde kurgusal olmadığı fikri çerçevesinde insanlık tarafından bizzat deneyimlenen Koronavirüs Salgını/Covid-19, Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinde görülmüş ve küreselleşmenin de etkisiyle kısa bir süre içinde birçok ülkeye yayılmıştır. Hızlı yayılımı neticesinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir¹. Salgının giderek hızlanan yayılımının önüne geçebilmek adına küresel ve yerel düzeyde bir dizi önlemin, tedbirin alınması ve hayata geçirilmesi söz konusu olmuştur. Bu tedbirler ve önlemler ise kısa zaman diliminde normal yaşamın sınırlarını aniden belirsizliklerle çevrenmesi anlamını taşımıştır. 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de ilk vakanın görülmesiyle bahsi geçen bu süreç, dünyadaki süreçle benzerlik taşıyarak, Türkiye'de de bir dizi önlemin alınması eşliğinde devam etmiştir ve önlemlerden en büyük çaplı değişime sebep olan "Evde Kal Türkiye" sloganı, yeni normalin tanımlanmasının önündeki ilk basamak olmuştur. Kentsel mekanlar, kafeler caddeler risk mekanları olarak görülmüş; evler ise yeniden en korunaklı alanlar olarak kabul edilmiştir. İlk etapta "Evde Kal" süreci normal yaşama dönebilmek için kısa bir ara olarak sunulmuş olsa bile, her halükarda bu deneyim toplumsal yaşamda değişim ve dönüşümlere sebep olmuştur.

Bu çalışma, korona virüs salgını döneminde; Türkiye özelinde gündelik yaşamda normalin dönüşümünü ve yeniden tanımlanmasını konu edinmektedir. Aynı zamanda çalışma, normalin nasıl eski normalden koparıldığını ve nasıl yeni bir normal yaşam inşa edildiğini göstermeyi hedeflemektedir. Sosyolojide doğrudan normal kavramının tartışıldığı çalışmalar sınırlıdır. Aynı zamanda Koronavirüs Salgınının etkileri ve sürecin hali hazırda devam ediyor olması nedeniyle bu alanda az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bahsi geçen bu sebeplerin yanında; "Covid-19" salgını döneminde normale ilişkin dönüşümleri, yeni normalin inşa edilmesini izleyebilme ve doğrudan deneyimleyebilme imkanı tanıdığı düşünülerek bu konu araştırılmaya değer görülmüştür. Bu doğrultuda öncelikli olarak normal ve normal olmayanın ne olduğu tanımlanacaktır. Ardından yapı-fail tartışmaları ekseninde toplumsal yaşamda normalin oluşumuna yer verilecektir. Ek olarak, normale ve yeni normale imkan tanıyan, toplumsal manada hatırlama ve unutmama meselesine odaklanılması faydalı görülmüştür. Bu çalışmanın bir diğer kısmı ise, 527 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen niceliksel araştırmadan oluşmuştur. Katılımcıların "normal" yaşama bakışı, salgın sürecini normal olarak görüp görmemeleri ve buna ilişkin deneyimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

¹Dünya'da salgının gelişim sürecini ve Türkiye özelinde hangi aşamalardan geçildiğine ilişkin Fatih Budak ve Şerif Korkmaz'ın "Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği" makalesi yol göstericidir. Makalede, 31 Aralık 2020'de Wuhan'da görülen vakaların Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirilmesinden 12 Mayıs 2020 tarihine kadar olan dönemi basamaklar halinde sunmuştur.

1.1. Normal ve Normal Olmayanın Tanımı

Normal sözcüğü Fransızca kökenli olup Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “kurala uygun, alışılabilen, olağan, aşırılığı olmayan” anlamlarına denk düşmektedir (tdk.gov.tr, 2020). Bu tanıma göre toplumda genelin kabulüne uygun olan “normal”, olmayan ise “anormal” olarak değerlendirilmektedir. Anormal sözcüğü de normal olanın karşısında istenmeyen olarak konumlandırılmakta ve “genel olana, alışılmışı ve kurala aykırı olan, normal olmayan” (tdk.gov.tr, 2020) şeklinde anlamlandırılmaktadır. En yalın haliyle, normal tanımı eşliğinde toplumsal normlar belirlenmekte ve böylece toplumsal yaşam düzenlenmektedir.

İşlevsel paradigmaya göre normal, düzen ve dengenin hakim olduğu toplumsal yaşamı anlatır (Giddens, 2012, 56). Bu bakışa göre sistem, her zaman birbiriyle uyum içinde işleyen parçalarla denge halindedir ve bu denge, normlar aracılığıyla korunur. Normlar; toplumsal yapının işleyişini sürdürmeye yararken onun zıttı olarak görülen anomi, toplumsal değerlerin yitirilmesi anlamıyla olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bu düşünüşe katkı sağlayan kurucu sosyolog Emile Durkheim, toplumdaki düzensizliği “anomi” olarak tanımlamış ve normalin kaybolduğu durumlardaki anomi halinin olumsuzluklarına dikkat çekmiştir. Grekçe, nomos (değer-norm) kelimesinden türeyen anomi “değersizlik” anlamı taşır (Aydın, 2017, 141). Fakat Durkheim’ı bu tanımdan kısmen koparan bakış, onun anomiyi görel bir kuralsızlık biçiminde tanımlamasıdır (Kongar, 2018).

Genel kabule göre; her türlü nesnel varlık, geri dönüşlü veya geri dönüşsüz bir biçimde değişime tabidir. Dolayısıyla normal de değişime uğrayarak kimi zaman ‘normal olmayan’ şeklinde tanımlanabilir veya anormal durumuna gelebilir. Bu değişim; bireysel, toplumsal, kültürel düzeyde gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla değişim, çok yönlü ve çok boyutludur (Aydın, 2017). Bu bakımdan normalin anlamı da yukarıdaki değişim tanımına bağlı olarak çok boyutlu ve çok anlamlı kabul edilebilir. Normalin kendisi, görel bir kavramdır fakat aynı zamanda toplumsal olarak kabul görmüş bir gerçektir de. Bu nedenden ötürü normal tek bir bakışla değerlendirmek-tanımlamak güçtür. Ancak, ‘normalin toplumsal oluşumu nasıl gerçekleşmektedir?’ sorusuna verilecek yanıtları yapı-fail tartışmalarında arayabiliriz; çünkü bu tartışma dolaylı veya doğrudan bir normal soruşturmasını içinde barındırır ve hatta kimi zaman merkeze koyar. Bahsi geçen bu sebepten ötürü bir sonraki başlıkta, meseleyle paralel görülen yapı-fail tartışmasına bakılacaktır.

1.1.2. Yapı-Fail Tartışması Ekseninde Normalin Oluşumu

Sosyoloji literatüründe uzlaşmaya varılamayan yapı-fail problemi şüphesiz tüm etkenleriyle ortaya konulamayacak ve anlatılamayacak kadar derin bir meseledir. Bu nedenle; başlık altında yalnızca araştırma konusuyla yakından ilgisi olduğu ve çalışmayı destekleyeceği düşünülen görüşlere yer verilecektir. Bu görüşlerin sunulmasının bir diğer amacı da toplumda “normalin” nasıl belirlendiğine-tanımının nasıl yapıldığına ilişkin fikirler sunacak olmasıdır. Her ne kadar düşünürler doğrudan normal olanın nasıl tanımlandığına dikkat çekmiş olmasalar bile yapı-fail tartışması bunu açıklama yolunda önemli izler taşır.

Sosyolojideki yapı-fail tartışmanın çıkış noktasını pozitivizmin etkin olduğu döneme denk düşürmemiz mümkündür. Kendini bir doğa bilim felsefesi olarak tanımlayan pozitivizm; mekanik ve organik evren anlayışını içeren, ilerlemeci, basitten karmaşığa doğru ilerleyen bir bakışla dünyaya yönelmektedir. Auguste Comte’un sosyal fizik olarak nitelendirdiği sosyoloji de pozitivizmin ışığında oluşturulmuştur. Emile Durkheim da Comte’un bu duruşuna benzer bir biçimde toplumsal olguların insan iradesinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğine odaklanmıştır. Bu temel çıkış noktasıyla olguları şeyler gibi incelemenin gerekliliği üzerine yoğunlaşan Durkheim, neden-sonuç ilişkisi dahilinde ‘şeylere’ yönelmeyi desteklemiştir. Bu görüş ekseninde toplum; bireyler toplamından farklı tanımlanmış ve bu yolla yapıya yapılan vurgu yoğunlaşmıştır. Öyle ki kolektif bilinç adını verdiği bilinç biçimi de bireysel bilinçlerin toplamı olmanın dışında tanımlanmıştır. Kolektif bilinç, bilinçlerin karşılıklı etkileşimlerinden kaynaklı; fakat onların çok üstünde, ancak yapıyla açıklanabilecek bir bilinç biçimidir (Akpolat, 2007).

Max Weber de dönemdeki diğer düşünürler gibi toplumsal değişim konusuna yönelmiş ve aynı zamanda bunun nedenlerini anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Ancak, onu dönemdeki diğer düşünürlerden ayıran en önemli etken, düşünce ve inançların toplumsal değişim üzerinde etkili olacağı fikridir. Ayrıca, kendisinden önce vurgulanan toplumsal yapılara odaklanma fikri, kendini toplumsal eylemlere odaklanma düşüncesine bırakmıştır. Bu düşüncelerin şekillendiği eser Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu’dur (Weber, 2015). Bu çalışmayla; kültürel, düşünsel öğelerin daha basit bir ifadeyle düşünüşün yapıya etki edebileceğinin altı çizilmiş olur. Dolayısıyla kısmi de olsa bir yapı fikri hakimiyetini sürdürürken aynı zamanda bireyin yani failin bu sistemi belirlemesinin önü açılmıştır. Kendisinden sonraki

dönemlerde ise bireyi merkeze yerleştirme ve doğrudan yapıyı belirleyen bir sistem olduğu düşüncesi gelişmiştir.

Durkheim ve Weber'in görüşleriyle çizilmeye çalışılan çerçevenin ardından faili ve yapıyı aynı merkezde görmeyi hedefleyen düşünce biçimlerine odaklanmak gereklidir. Bilindiği üzere, doğrudan yapıyı veya doğrudan bireyi önceleyen düşünceler indirgemeci olarak nitelendirilmektedir. İndirgemeci bir bakış ise açıklama yaparken iki ayrı ucu işaret ederek ötekini görmezden gelir veya daha az önemli olarak niteler. Oysa toplum ne bütüncül bir biçimde sabit, değişmez bir yapıdır ne de salt faile bağlı değişken bir oluşumdur. Yapı ve fail arasında kopmaz bir ilişki vardır. Yapı içinde bulunan bireyler etkileşim ve iletişim halinde yapıya, yapı ise bireyin yaşantısına etki etmektedir. Karşılıklı olarak yapıyı faile, faili yapıya bağlayan bu görüş, iki fikrin oluşumunu da dikkate alması nedeniyle geniş bir bakış açısı sağlar.

Jacques Derrida ise zıt kavramlar eşliğindeki iki boyutlu düşünme mantığının başlı başına yapay-suni bir şey olduğunu savunacaktır. İnsanlık açısından geçmişten bugüne, bir şey tanımlarken ikili karşıtlıklar geliştirip bunlar üzerinden düşünüş sağlanmış ve hakim düşünce kendini bu yolla meşru kılmıştır. Bir merkezin belirlenmesiyle oluşan hakim düşünce, onun diğer düşünce karşısında öncelenmesine sebep olur. Bu durum, hiyerarşi oluşturarak ötekinin yok sayılmasına veya dışlanmasına neden olan bir şiddet biçimine dönüşmektedir (Rutli, 2016). Bu bağlamda normal ve normal olmayan gibi iki farklı tanımlamanın varlığı başlı başına bir sorundur. Bu sorunlu bakışı daha az problematik bir zemine oturtmanın koşulu ise şunun kabulünden geçer: Normal ve normal olmayan bir aradadır; onlar karşıtlık içinde değil bir aradalıkla varlığını sürdürmektedir.

Bir aradalığa yapılan vurguların gelişmesi ve indirgemeci bakışların yetersiz kalması üzerine 1966 yılında Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın "Gerçekliğin Sosyal İnşası" eseri yayımlanır. Bu çalışma, uzlaşması güç görülen yapı-fail ikiliğini bir araya getirmesi, gerçekliğin oluşumunda yapı ve failin eşit derecedeki etkisine dikkat çekmesi bakımından sosyolojide yeni bir soluktur. Bu iki düşünürü göre gündelik yaşam gerçekliği; öznellikler-arası, başkalarıyla paylaşılan bir dünyada mevcuttur. Herkes "buradalığı" ve "şimdiyi" ayrı ayrı tecrübe eder fakat bu tecrübeler aynı zamanda birbirleriyle etkileşim halinde gerçeği inşa eder (Berger ve Luckmann, 2018, 35). Berger ve Luckmann'ın Schütz'ün fenomenolojik görüşü etrafında şekillendirdiği bu çalışma, gerçeklik üzerine düşünce geliştirmeyi ve gerçekliğin toplumsal bir inşa olduğuna ilişkin saptamalarda bulunmayı odağına almıştır. Onlara göre gerçeklik; tanımlanması gerekli olmayan, yalnızca bilinen, gündelik yaşamdaki toplumsal bir insanın ürünüdür. Bu inşa kısmi farkındalık ve kısmi belirlenmişlik etrafında şekillenir fakat her halükârda gerçeklik, uzlaşmış bir realitedir.

Gerçekliğin bir realiteye sahip olmadığı görüşü ise Fransız düşünür J. Baudrillard tarafından ileri sürülmüştür. Onun gerçekliğe ilişkin görüşleri düşünsel alanda önemli bir kırılmayı meydana getirir. Bu kırılma, gerçeğin yitirilişidir. Gerçekliği böyle bir zemine yerleştirerek onun değişen görünüşüne dikkat çeken Baudrillard, göstergelerle örülür bir yaşantının hakimiyetinden söz eder ve göstergelerin kendisinin gerçeklik halini aldığını belirtir. İmajlarla kuşatılmış toplum, medya aracılığıyla belirlenen gerçeklerden ibarettir. İnsanlar; toplumsal bir kurgu içerisinde yaşamını sürdürmekte, gerçeğe ulaşma noktasına ise çok uzaktır. İnsan evreni "simulacra"dır, gerçeğin taklididir (Şaylan, 2020). Gerçeğin taklit edilmesini sağlayan kitle iletişim araçlarının temel ilkesi ise kişiyi büyülemektir (Baudrillard, 2018, 36). Bu büyümenin ortadan kalkmasının ve gerçeğe ulaşmanın mümkün olduğunun temel koşulu, izleyicinin özne/aktif hale gelmesiyle sağlanır. Fakat pratikte izleyici olmak, günümüz yaşantısındaki deneyim açısından, aktif konumda bulunmaya işaret etmez. Hatta öyle ki bizler reklamlar gibi işleyen düzende artık senaryoya indirgenmiş konumda, Baudrillard'ın kavramıyla, 'sessiz yığınlar' olarak, pasif bir tutum içerisinde yaşamlarımızı sürdürürüz. Ancak belirtilmelidir ki bireyin pasifliği, mesajın doğrudan verildiği şekilde alınmasına işaret etmemektedir. Onun bu anlatım üzerinden dikkat çektiği mesele, mesajın alıcılarının mesajı bilinçsizce değil 'hiperuyumluluk' halinde edinmeleridir. Bir yönüyle hiperuyumluluk süreci, insanların sistemin verdiklerini sürekli tüketerek, 'sessiz yığınlar' haline gelmelerini anlatır (Baudrillard, 2015, 40-44). Yığınlara işaretler yoluyla birden fazla mesaj verilir ve onların bu mesajlara uyum göstermesi planlanır (Şaylan, 2020, 304). Dolayısıyla hiperuyumluluk, normal olmanın karşılığıdır.

Baudrillard'ın bireyi hiperuyumluluk içerisinde sınırlandırmasına karşın, Anthony Giddens yeni bir bakışla bireyin fail konumunda olup olamayacağını tartışır. Ayrıca, onun görüşünün bir kısmı da failin eylemlerinden bağımsız bir yapıya işaret etmektedir. Eylem ve yapı fikirlerinin her birinin aynı derecede hatalı olduğunu belirten Giddens, bu ikilemi aşmak adına 'yapılaşma kuramını' geliştirmiştir. Oluşturduğu bu fikirde birey, etkindir ve her şeyden önemlisi gerçek anlamda bir öznedir. Bu görüşe göre insanlar "dışsal yapılar tarafından belirlenen kuklalar değildir". Fakat aynı zamanda etnometodoloji ve fenomenolojideki sınırsız bireycilik ve öznelcilik fikri de Giddens tarafından destek görmez (Smith ve Riley, 2016, 205). Ona göre eyleme vurgu yapanlar her zaman şunların destekleyicisi olmuştur: Failler kendi koşullarını

anlayabilirler, niyetli davranabilirler, yaptıkları konusunda sebeplere sahiplerdir. Evet, anlaşıldığı üzere birey öznedir ancak onun eylemlerini de sınırlayan ve kontrol dışı kılan birtakım sınırlar mevcuttur. Bunun en net örneği de niyetlenilmemiş (unintended) sonuçlarda mevcuttur. Giddens'a göre niyet kavramı mantıken eylem kavramını gerektirmektedir ancak eylem kavramı doğrudan niyet kavramını gerektirmeyebilir (Binay, 2014). Niyetlenilmemiş sonuçlar, kontrol dışı bir sonuç içerimidir. Yani faili kısıtlayan bir durumdur. Kimi zaman niyette bulunduğumuz eylemin sonuçları bu niyete karşılık gelmeyebilir. Öyleyse fail, her zaman ve her durumda belirleyici değildir. Ayrıca Giddens, gündelik yaşamı ören her bir rutinin, normal ve öngörülebilir olanı meydana getirdiğini belirtir (Giddens, 2019, 171). Böylece normal, gündelik etkinlikler içinde gerçekleşerek belirsizlikler karşısında bir koruyucu koza işlevi görür.

Son dönemlerde toplumu açıklarken küreselliğe vurgu yapan Ulrich Beck'in "Risk Toplumu"nda ise fail ve kurban aynı kişi olarak tanımlanır (Soydemir, 2011). Yani risklerin üreticileri, aynı zamanda fail oluşları sebebiyle yeniden bu riskleri kucaklarlar. Böyle bir oluşumda normal hayat, risklerle kuşatılmış bir dünyadaki yaşamı anlatır. Beck'e göre riskler; zaman, mekan ve nesilleri aşan boyutlara sahiptir. Dünya üzerinde gerçekleşen tüm riskler, küreselleşmenin etkisiyle insanlığı tehdit etmiştir. Öyleyse bu risklere kuşatıcı bir biçimde yaklaşmak şarttır. Bir bakıma, riskler karşısında tüm insanlığın ve devletlerin aynı şekilde konumlandığını görmek gerekir. Riskler, eşitleyicidir (Giddens, 2012, 1019) çünkü sınırları aşan bir biçimde küresel dünyanın ürünleridir. Devletler kendi menfaatleri doğrultusunda doğaya zarar vermektedir ancak bu bir bumerag gibi yine kendilerine, risk olarak geri dönmektedir. Üstelik bu riskler; iklim değişikliğine sebep olmak gibi büyük, önüne geçilmesi güç, uzun vadeli sonuçlar doğuracaktır. Bu risklerin hangi coğrafyada ortaya çıktığı artık bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü bunlar, tüm dünyaya yayılıp evrenselleşirler. Daha önce de vurgulandığı üzere normal yaşam, küresel risklerle kuşatılmış bir yaşamdır. Evrensel riskler karşısında aynı düzeyde risk içinde olmak, herkes açısından belirlenmiş bir normalin varlığını gerekli kılar. Böylece evrensel risklerle mücadele etmek yalnızca evrensel normalin varlığıyla mümkün olur. Esgin'in belirttiği gibi risk toplumu, kötülük ve tehlikelerin dağıtımıyla ilgilenmiştir (Esgin, 2013). Söylenenler ışığında bu meseleye yapı-fail açısından yönelecek olursak; risk toplumu kavrayışının, yapının ve failin eşit derece karşılıklılığını gerekli kıldığını görmemiz mümkündür. Aksi halde bunların kopukluğu, riskler karşısında çözümsüz kalınmasına sebep olacaktır.

Beck'in sözünü ettiği bu toplumda normalin tanımı yapacak kişiler şüphesiz ki uzmanlardır. Bu durum ise akıllara Daniel Bell'in sanayi sonrası toplumunu getirir. Bell'in de belirttiği gibi sanayi sonrası toplum veya bilgi toplumu; sezgisel yargıların değil, bilimsel bilgilerin eksenindeki toplumdur (Poloma, 2017, 333). Bu toplumun normali ise şüphesiz uzmanlarca üretilen bilimsel bilgi eşliğinde ortaya çıkar. Rasyonelleşmeyle birlikte anılan bu toplum; hesaplama, oranlarını belirleme, değerlendirme gibi bir dizi eylemi barındırır. Her şey teknoloji aracılığıyla denetlenebilir ve kontrol edilebilir duruma getirilmiştir. Kontrol ise bilgi sınıfı aracılığıyla sağlanacaktır (Swingewood, 1998, 373). Bilgi sınıfı; bilim insanları, yöneticiler, sanatsal ve dinsel kültürün gelişimi için çalışan kimselerden meydana gelir (Poloma, 2017). Bu kimseler ise bilgi toplumunda normalin tanımı oluşturanlar olarak görülebilir.

Özetle; tüm bu tartışmalara dikkat edildiği vakit, normalin ne olduğunun tanımlamasının tek bir karşılığı olmadığı görülmektedir. Normal tanımlaması, toplumdan topluma-zamandan zamana ve mekandan mekana farklılaşmaktadır. Ancak küreselleşmenin etkisiyle normalin deneyimlenmesi de bir bakıma küresel bir hal almıştır ve gündelik yaşamın normal kavramı da endüstriyel bir üretim gibi pazarlanmıştır. Bu vurguya rağmen; normalin tanımını, "sınırları aşan fakat aynı zamanda toplumun karakteristiğiyle de yakından ilişkili olarak gelişen bir kavram" olarak genişletmemiz mümkündür. Çünkü küreselleşmenin etkisine rağmen, her toplum kendi dinamikleri doğrultusunda normal tanımlamaya gitmektedir.

1.1.3. Kolektif Bellek İzinde Normalin Oluşumu: Unutma ve Hatırlama

Normalin oluşumuna ilişkin sorgulamaların bir diğer boyutunu da 'unutma' ve 'hatırlama' anlatıları içinde değerlendirebiliriz. Unutmanın bu konu dahilindeki önemi, yeni normalin oluşumuyla alakalıdır. Elias'ın işaret ettiği üzere; normlar aracılığıyla oluşan normal, yeni normların ortaya çıkmasıyla birlikte dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşen normların normal kabul edilmesi ise yeni normal olarak adlandırılmaktadır ve yeni normlar hiçbir zaman durduk yerde ortaya çıkmamaktadır (Elias, 2017, 227). Bu anlamda, normal gerçekliğini yitirdiğinde veya yerini bir diğer normale bıraktığında 'unutma', ardılı olarak ise 'hatırlama' devreye girer. Hatırlamanın gerçekleşebilmesinin ön koşulu ise hatırlanacak şeyin bellekte yer edinmesinden geçmektedir. Bellek, TDK Sözlüğünde "Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" (tdk.gov.tr, 2020) olarak tanımlanmıştır. Hatırlama ise İlhan'a göre, "birey, toplum, anlam, yorum, tarih" gibi birden fazla değişken

tarafından meydana gelmektedir. Bu bakımdan eğer hatırlamadan söz ediliyorsa, “bireyin” tek başına hatırlanacak şeye sahip olduğundan ve/veya hatırlamasından söz edilemez. Bu durum meselenin çok boyutlu bir biçimde değerlendirilmesi gerektirmektedir. Oysa çok boyutlu düşünüşe gelene kadar, hafıza konusunun tek boyutuyla ‘geçmiş’ ilişkin olduğu söylenmiştir. Aristoteles düşüncesinde bunun izleriyle karşılaşmak mümkündür. Anamnesis; hatırlama yoluna giderek, geçmişe ait imgeleri ve anıları bellekte arar. Henri Bergson da öznelliğe aynı biçimde vurgu yaparak, belleğin zaman ve mekândan ayrı olduğunu belirtir. Ona göre geçmiş, henüz bitmiş ve terk edilmiş değildir. Geçmiş, şimdinin sınırları içinde hala yaşanmaya devam etmekte, izlerini sunmaktadır (İlhan, 2018, 26-42). Şimdinin içinde yaşamak, basitçe öznenin bu düşünüşün içinde yaşadığının delili olarak okunur.

Bergson’un hatırlamaya ilişkin olarak zamanı ve mekânı yok sayan görüşü, Maurice Halbwachs tarafından eleştirilecektir. Halbwachs, zamanın toplumsal olduğunu ve buna ilişkin olarak hatırlamanın toplumdaki ayrı olamayacağını vurgular. Bu durumda bellek, bireysel değil kolektiftir. Zamanın sosyal bir oluşum olduğunun en önemli kanıtı da zamanın hissedilmesi bakımından her birimizin üzerinde ağırlık yaratıyor oluşudur. Tek başımıza zamanı ölçmek mümkün değildir. Bir birey herkesten kopuk bir biçimde dakikaları, saniyeleri fark edemez. Ancak toplumsal yaşam içinde zaman ve süreler konusunda uzlaşmalar yaşanır. Böylece zaman kolektif bir biçimde karşımıza çıkar (Halbwachs, 2019, 109). Anılarımızın, hatıralarımızın kolektif bir bellek aracılığıyla oluşmasının en büyük sağlayıcısı da mekândır. Toplumsal yaşamda, zaman ve mekân birbirinden kopuk algılanamaz. Ayrıca gruplar, aynı zaman ve mekânı paylaşmadıklarında unutmaya yüzleşirler. Hatıralar; ufak anılara dönüşmeye başlar. Başka bir ifadeyle; insanın, hayatının bir dönemini unutmaması, o dönemde hayatında yer alanlarla temasını yitirmesi anlamına gelir (Halbwachs, 2019, 31-32, 38).

Halbwachs’in bakış açısı doğrultusunda, hatırlama ve unutmama, zaman ve mekândan ayrı düşünülemez. Normal olarak adlandırdığımız durumlar da aynı zaman ve mekânda aynı kişilerle paylaşıyor olduğumuz kolektivite dahilinde oluşmuş olur. Bir normalden kopuş da ancak zaman ve mekândan kopmakla mümkün hale gelir. Eski, hatırlanacak bir hal alır ve ‘eski normal’ olarak anlamlandırılır. Bu bakımdan, normalin oluşumunu kısa süreli anlamlandırmak zor görünmektedir. Bir normalin yerini diğerine bırakması ise ancak onun unutulmasıyla veya daha geniş perspektifle, alışlagelen pratiklerden sıyrılmasıyla mümkündür. Böylece rutinler dağılır ve ‘yeni normal’, kabul görmüş normal ‘eski normale’ dönüşür.

2.Yöntem

Salgın dönemiyle ilişkili olarak ‘normal’ ve ‘yeni normal’ kavramlarını merkeze koyan bu araştırma, mevcut ve genel durumu sergileyebilmesi adına nicel yöntemle dizayn edilmiştir. Veriler nicel araştırmada sıklıkla başvurulan, tarama (survey) tekniği ile toplanmıştır. Nicel araştırmalar; araştırmacının genelleme yapabilmesine, genel yargılara ulaşabilmesine ve tahminlerde bulunabilmesine sayısal veriler aracılığıyla imkan tanımaktadır (Büyüköztürk vd., 2017, 13). Niceliksel çalışmalarda anket, en iyi tarama yöntemlerinden biri olarak bilinmektedir. Araştırmanın amacının belirlenmesinin ardından örneklem büyüklüğü göz önünde bulundurularak anket formuna başvurulabilir (Sevinç, 2014, 264). Anket formu kullanılarak elde edilen veriler, likert ölçeği oluşturularak kapalı uçlu ifadeler şeklinde katılımcılara yöneltilmiştir. Araştırma Koronavirüs salgını devam ederken gerçekleştirildiği için anket formu internet üzerinden oluşturulmuş ve e-katılım yoluyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıyı ikna süreci, yüz yüze etkileşimlerde olduğundan düşük bir seyir izlediği için araştırmaya katılan kişi sayısı azdır ve kategorilere dağılan kişi sayısı eşit oluşturulamamıştır. Araştırma 25.05.2020 ile “normalleşmeye geçiş” olarak nitelendirilen 01.06.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 1 Haziran 2020 tarihinin bitiş seçilmesindeki sebep; iş yerlerinin tam zamanlı çalışmaya dönmesi, evden çalışmanın büyük oranda azalmış olmasıdır.

Anket formu, üç kısımdan oluşacak şekilde düzenlenmiştir. İlk kısmı, cevaplanması zorunlu olarak belirlenen sosyo-demografik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve hanede yaşayan kişi sayısı sorulmuştur. Yaşların kategorilere ayrılmasında 20 yaş altı ve 65 yaş üzeri belirleyici olmuştur. Salgın sürecinde iki yaş grubunun etkinliklerinin diğer yaş gruplarına oranla farklı olduğu düşünülerek yaş skalası bu esaslara göre belirlenmiştir². Aynı zamanda duruma etkisi olabileceği düşünülen hanede yaşayan kişi sayısı sosyo-demografik sorular arasında yer almıştır. İkinci kısımda ise katılımcılara inanç ve kanaat kategorisi dahilinde 12 soru yöneltilmiş; normale ilişkin düşüncelerine, genel kanaatlerine yönelik ifadeler sunulmuştur. Cevaplar ise 5’li likert ölçeğinde “kesinlikle

² Bu araştırmanın gerçekleştirildiği tarihler içinde, 20 yaş altı ve 65 yaş üstü yüksek risk grubu olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, her iki kategoriye yönelik sokağa çıkma kısıtlamaları uygulanmıştır.

katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” biçiminde verilmiştir. İnanç ve kanaat sorularının haricinde 14 davranış sorusuna yer verilmiştir. Araştırmada toplam 32 soru sorulmuş ve alınan cevaplar eşliğinde kişilerin pratiklerinin ne yönde değiştiği bu minvalde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Soruların anlaşılır olup olmadığını anlamak adına 6 kişiye ön-test uygulanmış ve görüşleri alınmıştır. Ardından uygulamaya geçilmiştir. Google-form aracılığıyla gerçekleştirilen bu anketin verileri yine aynı sistem üzerinden temin edilmiş; analizi ise yüzdellikler eşliğinde tablolar ve grafikler oluşturularak yapılmıştır.

2.1. Hipotezler

- Salgın süreci, salgın öncesinden tamamen farklı bir dönem olarak algılanmaktadır.
- Salgın sürecinde gündelik yaşam pratiklerinde değişimler yaşanmıştır.
- Salgın sonrası süreçte rutinlerin, salgın öncesi dönemle aynı olacağı düşünülmemektedir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma; Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon illerinde ikamet eden kişilerin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda evren; Ankara, İstanbul, İzmir, Trabzon illerinden oluşmuştur. Anket çalışmasının internet üzerinden gerçekleştirilmesi ve formun dağıtımının da referans kişiler aracılığıyla yapılması, illerin sınırlılığını belirleyen temel etkidir. Araştırmaya katılacak kişiler basit rasgele örnekleme belirlenmiştir. Bilindiği üzere basit rasgele örnekleme yöntemi, araştırmaya dahil edilecek bireyleri seçmede eşit şans faktörünü sağlar ve araştırmacının örneklem seçme konusunda sistematik hataya düşme ihtimalini en aza indirir (Böke, 2014, 111). Basit rasgele örneklem yöntemiyle araştırmanın örneklemini %66 kadın, %34 erkek katılımcıyla 527 kişi oluşturmuştur.

3. Bulgular

Katılımcılara yöneltilen ifadeler üç başlık ekseninde toplanmıştır. İlki sosyo-demografik verilerini içermektedir. Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri Tablo-1’de verilmiştir. Araştırmaya katılanların %66’sı kadın, %34’ü erkek katılımcılardan oluşmuştur. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise %31,9’unun evli, %68,1’inin ise bekar olduğu görülmektedir. Yaş dağılımları incelendiğinde; %7,4 20 yaş altı, %65,5 21-39, %10,6 40-49, %15,7 50-64 ve %0,8’i 65 yaş üstüdür.

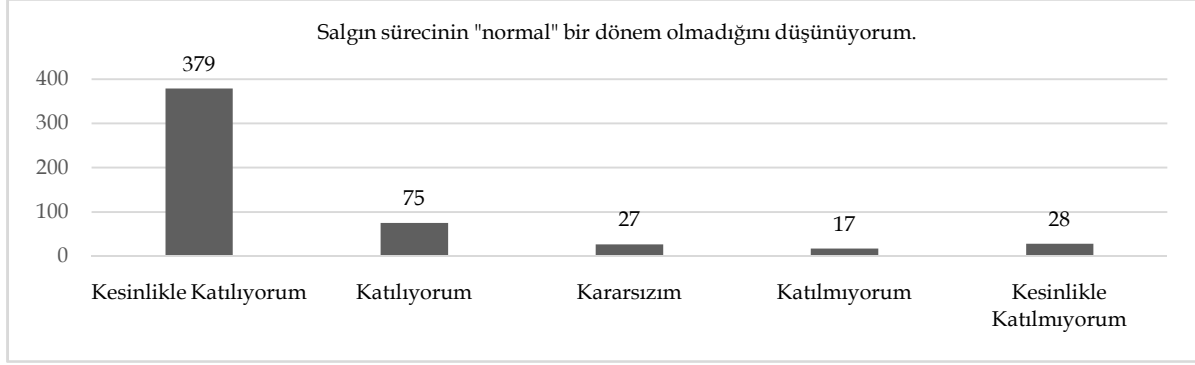
Tablo 1: Sosyo-Demografik Özellikler

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	348	66
	Erkek	179	34
Medeni Durum	Evli	168	31,9
	Bekar	359	68,1
Yaş	20 yaş ve altı	39	7,4
	21-39	354	65,5
	40-49	56	10,6
	50-64	83	15,7
	65 ve üzeri	4	0,8
Eğitim Düzeyi	Okur-yazar	1	0,2
	İlkokul-Ortaokul	8	1,5
	Lise	54	10,2
	Üniversite	385	73,1
	Yüksel Lisans	40	7,6
Doktora	39	7,4	
Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	1	30	5,7
	2	76	14,4
	3	139	26,4
	4 ve üzeri	282	53,5

Sosyo-demografik sorular içinde eğitim düzeyine de yer verilmiştir. Üniversite düzeyi %73,1’lik bir dilimi kaplarken, lisansüstü düzeyi %15’lik bir dilimi kaplamaktadır. Bunların ardılı olarak; lise %10,2 , ilkokul-ortaokul ve okur yazar kesim %1,7’yi oluşturmuştur. Belirlenen bir diğer kategori ise hanede yaşayan kişi sayıdır. Tek yaşayanlar %5,7; 2 kişiden oluşan hanelerde %14,4; üç kişiden oluşan hanelerde %26,4; 4 ve üzeri kişinin yaşadığı hanelerde bulunanlar ise %53,5’lik dilimlere karşılık gelmiştir.

Anket sorularının ikinci kısmı ise inanç/kanaat sorularından oluşmuştur. Katılımcıların inanç ve kanaatlerini anlamak adına; salgın döneminin normal bir dönem olup olmadığına ilişkin, birbirine paralel ifadeler verilmiştir. Verilen bu ifadeler, bu dönemin salgın öncesinden farklı algılanıp algılanmadığı; salgın sonrası dönemin salgın öncesi döneme dönüş olup olmayacağına ilişkindir. Bu bağlamda, normal olarak görülen dönemin ne olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır.

Grafik 1: Salgın sürecinin "normal" bir dönem olmadığını düşünüyorum, ifadesine katılma oranları.

Tablo 2: İnanç/Kanaat Soruları

Yüzdeler Dilimlere Göre Yanıtlar		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.1	Salgın sürecinin "normal" bir dönem olmadığını düşünüyorum.	72,1%	14,3%	5,1%	3,2%	5,3%
S.2	Salgın sürecinin çok uzun sürmeyeceğini düşünüyorum.	4%	9,5%	32,5%	28,7%	25,3%
S.4	Salgın bittiğinde salgın öncesi yaşama tamamen geri döneceğini düşünüyorum.	9,1%	10,6%	22%	31,5%	26,8%
S.5	Salgın süreci, salgın öncesi dönemden tamamen farklı bir süreçtir.	66,4%	20,3%	4,6%	3,8%	4,9%
S.11	Eskiden normal olduğunu düşündüğümüz şeyler, bugün anormaldir.	34%	27,7%	19,7%	12,3%	6,3%

Grafik-1'de ve Tablo-2'de de görüldüğü üzere katılımcıların %86,4'lük kesimi bu dönemin "normal" olmadığını belirtmiştir. Salgın sürecinin uzun olup olmayacağına ilişkin olarak %54 oranında bu ifadeye katılmadıkları ve ardından da %32,5 oranında kararsız oldukları görülmektedir. Sürecin, ne kadar uzun süreceğinin saptanamıyor oluşunun yanında katılımcılar, ifadeye %54 oranında katılmayarak bu sürecin kısa sürmeyeceği fikrini de desteklemişlerdir. Salgın bittiğinde tamamen salgın öncesi yaşamaya geri döneceği ifadesini ise %58,3 oranında kabul etmemişlerdir. Bu durum, salgının uzun süreceği düşüncesini ve salgın sonrası yaşamın eski yaşantıyla aynı olmayacağı ifadelerini destekler niteliktedir. Buna benzer bir ifade de S.5'te görülmektedir. Salgın süreci, salgın öncesi dönemden tamamen farklı bir süreçtir ifadesine katılanlar %86,7'lik kesimi oluşturmuştur. Bu ifadeyle katılımcıların büyük bir kısmı, salgın sürecinin eskisinden tamamen farklı gördüğünü göstermiştir. Bu kategoriye ilişkin ele alınan son ifade ise "Eskiden normal olduğunu düşündüğümüz şeyler, bugün anormaldir" ifadesidir. Bu cümleye katılanlar %61,7 iken katılmayanlar %18,6'dır. Salgın sürecinde deneyimlenen çoğu durumun normal olmadığını fikri desteklenmiştir.

Anketin üçüncü bölümünü oluşturan davranış soruları ise bu süreçte katılımcıların ne gibi pratikler edindiklerine, davranışlarının değişip değişmediğine yöneliktir. Salgın döneminde evde geçirilen zamanın artmasıyla insanların kendilerine ayırdıkları zamanın da arttığı görülmektedir. Bu süreçte bireylerin yeni

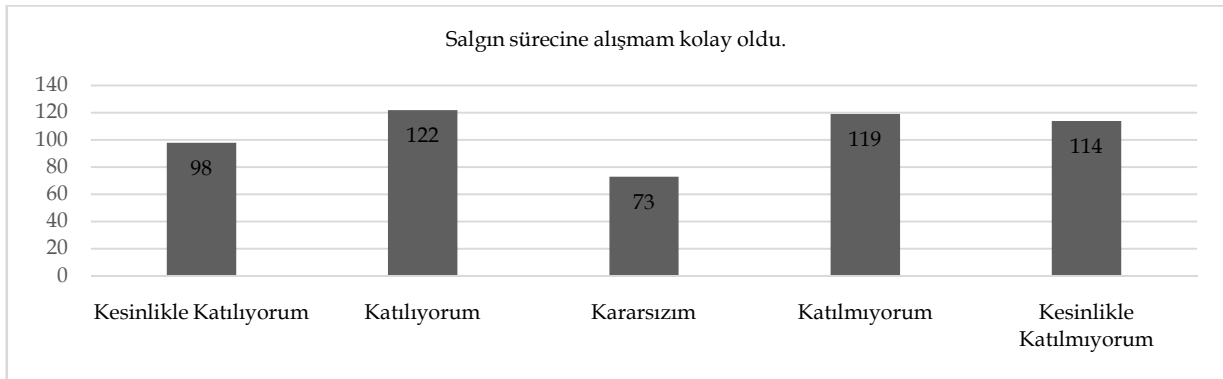

uğraşlar edinmeleri de söz konusu olmuştur. Mort'un da belirttiği üzere ev, kişinin iş dışında geçirdiği bir mekân olarak; kişiye bir boş zaman yaratmaktadır. Bu zaman dilimi ise bireyselleşmiştir (Aytaç, 2002). Ev yeniden keşfedilmiş, zaman kişiselleşmiştir. Aşağıdaki tabloda, bu durumu destekleyen verilere yer verilmiştir.

Tablo 3: Davranış Soruları

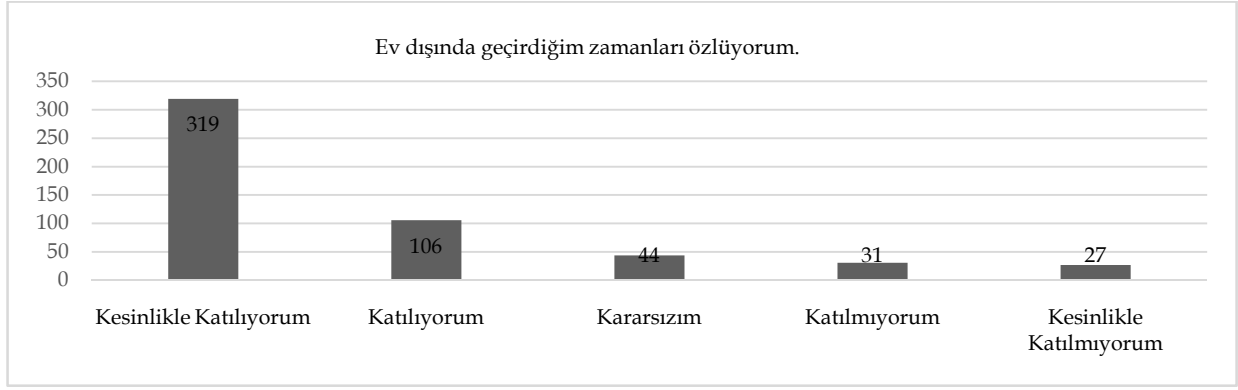
Yüzdelik Dilimlere Göre Yanıtlar		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.13	Salgın sürecinde ev içindeki rutinlerimde değişiklikler oldu.	41,7%	30%	10,4%	11,6%	6,3%
S.18	Salgın sürecinde yeni uğraşlar edindim.	30,4 %	22,2%	16,9%	17,3%	13,1%
S.19	Eskisine oranla, bu süreçte kendime daha fazla zaman ayırdım.	35,7%	21,9%	17,7%	12,7%	12%
S.20	Salgın öncesine oranla daha fazla iletişim kuruyorum.	16,2%	12,7%	23,6%	24,9%	22,6%
S.23	Her gün görüştüğüm insanlarla salgın sürecinde eskisi kadar iletişim kurmamaya başladım.	30,8%	31,6%	13,3%	17,7%	10,6%
Toplam Katılımcı Sayısı: 527 kişi						

Fark edildiği üzere, salgın döneminde evde geçirilen zamanın artması katılımcıların salgın öncesi dönemden farklı pratiklere yönelmelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda veriler, sürecin “normal” görülmediği, “normal olarak deneyimlenmediğine” ilişkin bir göstergelerdir. Katılımcıların %71,7’si ev içindeki rutinlerinin değiştiği ifadesine katılmıştır. Aynı zamanda katılımcıların %57,6’sı bu süreçte kendisine daha fazla zaman ayırdığını belirtmiştir. Salgın sürecinde yeni uğraşlar edindiğini belirtenler %52,6 iken yeni uğraşlar edinmeyenler %30,4’tür. Salgın sürecinde yeni uğraşlar edinen kişi sayısının edinmeyenlere oranla fazla olması da bu sürecin eskisinden farklı olduğu fikrini desteklemiştir. Katılımcılar, salgın öncesine oranla daha fazla iletişim kurmadıklarını büyük oranda belirtmiştir. “Salgın öncesine oranla daha fazla iletişim kuruyorum” ifadesine katılmayanlar %47,5 iken katılanlar %28,8’dir. Aynı zamanda her gün görüştüğü insanlarla eskisine oranla daha az iletişimde bulunanlar %62,2’dir. Bu durum kişilerin kendilerine ayırdıkları zamanın artması ve iletişim biçimlerinin değişmesiyle yakından ilişkili görülmektedir.

Grafik 2: Salgın sürecine alışmam kolay oldu, ifadesine katılma oranları.

Grafik 2’de görüldüğü üzere salgın sürecine kolay alıştığını söyleyenler %41,7’lik, kolay alışamadığını söyleyenler ise %44,2’lik kesimi oluşturmaktadır. %14,1’lik kesim ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Dikkat çeken mesele, alışanlar ve alışamayanların oranlarının birbirine yakın olmasıdır.

Grafik 3: Ev dışında geçirdiğim zamanları özlüyorum.

Katılımcıların %80,6'sı ev dışında geçirdiği zamanları özlediğini belirtirken, %11'i bu ifadeye katılmadığını %8,4'ü ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Ev dışında geçen zamanın özlenmesi, sürecin tanımlanmasında önemli bir ifadedir. Bu ifade "normal" yaşamdan kopulduğunun bir göstergesi konumundadır.

Tablo 4: Gündelik Rutinlerde Değişim

Yüzdeler Dilimlere Göre Yanıtlar		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.17	Bu süreçte uyku düzenim değişti.	50,2%	17,3%	7,2%	10,6%	14,6%
S.21	Eskiden hangi günde olduğumu daha rahat anlardım fakat artık hangi günde olduğumu takip edemiyorum/günleri karıştırıyorum.	37,8%	23,8%	12%	11,6%	14,8%

Tablo-4'te katılımcıların değişen rutinlerini anlamaya ilişkin onlara yöneltilen iki ifadeye ve yanıtlarına yer verilmiştir. Görüldüğü üzere salgın sürecinde katılımcıların gündelik rutinlerinde değişimler meydana gelmiştir. Öne çıkan en belirgin mesele uyku düzeninin değişimidir. Katılımcıların %67,3'ü uyku düzeninin değiştiğini belirtirken, %25,2'si uyku düzeninin değişmediğini belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların "salgın döneminde hangi günde olduğumu karıştırıyorum" ifadesini destekledikleri görülmüştür. Bu ifadeyi destekleyenler %61,6'dır.

Tablo 5: Salgın Sonrası Döneme İlişkin Görüşler

Yüzdeler Dilimlere Göre Yanıtlar		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.24	"Salgın süreci bitti" denilse bile, bir müddet daha salgın sürecindeymiş gibi yaşamaya devam ederim.	44%	29,7%	14,1%	5,9%	6,3%
S.26	Bu salgın bitse bile yeni bir riskle karşılaşma ihtimaline karşı her zaman tedbirli davranacağımı düşünüyorum.	43%	30,4%	15,8%	5,3%	5,5%
Toplam Katılımcı Sayısı: 527 kişi						

Katılımcıların salgın sonrası döneme ilişkin görüşlerini anlamak adına Tablo-5'te verilmiş olan iki ifade belirleyici olmuştur. Katılımcılara salgının bittiği söylene dahi %73,7'si bir süre daha salgın süreceymiş gibi yaşamaya devam edeceğini belirtmiştir. Ayrıca, salgın süreci bittiğinde yeni bir riskle karşılaşma ihtimaline karşın tedbirli davranacağını belirtenler %73,4'lük kesimi oluşturmuştur.

4. Tartışma

Önceden normallik attığımız gündelik hayat, herhangi bir tanımlama ihtiyacıyla karşılaşmamaktaydı. Fakat bugün, salgın sebebiyle, hızlı bir biçimde "normalin dışlanması" ve "yeni normalin benimsenmesi" gibi iki boyutlu bir geçişe ihtiyaç duyduğumuz gözlemlenmektedir. Bu açıdan toplumsal yaşam dahilinde ilk kez normalin ne denli karmaşık bir anlama sahip olduğunu gözlemlememize imkân sağlayan "normalleşme" süreci ve öncesinde "normal yaşamdan kopma" deneyimleri incelenmeye değer bir konudur. Çalışmada bu durumu incelemek adına, ilk etapta, sosyolojideki yapı-fail tartışmasına "normal nasıl oluşur?" sorusuyla yönelerek, aktör ve yapı arasındaki dinamik yapıya odaklanılmıştır. Elbette bu yönelim doğrudan normalin oluşumuna ilişkin bilgileri sunmamış fakat her halükârda tartışmanın kendisi, durumun çok boyutluluğunu gözler önüne sermeye imkan tanımıştır. Bu bağlamda normalin tek bir oluşum dinamiği olmadığı da açıklanmıştır.

Normalin unutulması ve yeni bir normale geçişi ele almak adına ise bellek kavramına başvurulmuştur. Çalışmada, toplumla ilişkilendirilen kültürel ve kolektif bellek kavramları, toplumsal belleğin oluşumunun kısa sürede gerçekleşmediğine ışık tutmuştur. Dolayısıyla normalleşme sürecinin kısa sürede inşasının gerçekleşmeyeceği meselesi de bu bağlamda anlamlandırılmıştır. Gündelik yaşamda karşımıza çıkan her bir örnek bu durumun somutlaşmış biçimi gibidir. Bu bağlamda bellek meselesinin normal tanımlama ve anlamlandırma noktasında ufuk açıcı olduğunu belirtmek gerekir.

Normalleşme sürecinin gündelik yaşamdaki deneyimlerini ele almaya çalıştığımız bölümde ise kuramsal temelden daha karmaşık bir görünümle karşı karşıya kalmaktayız. Bu bölümdeki genel çıkarımlar, bulunulan dönemin insanlar tarafından farklı biçimde anlamlandırıldığı noktasında birleşmiştir. Kurgulanan normal düşüncesinin, deneyim açısından farklılık göstermesi bunun en açık göstergesidir. Hali hazırda sürecin devam ediyor oluşu, bizleri kesin bir yargıya varmaktan uzaklaştırmaktadır fakat geçen kısa zamana rağmen toplumsal ilişkilerin kısmen dönüştüğünü söylemek de mümkündür. Ancak belirtilen sebepten ötürü bu dönüşümün ne denli kalıcı olacağı bilinmemektedir. Buna ilişkin olarak gerçekleştirilen ankette de katılımcıların "Salgın sürecinin çok uzun sürmeyeceğini düşünüyorum" ifadesine %56 oranında kararsız olduklarını belirttikleri görülmüştür. Salgın sürecinin ne kadar süreceğinin belirsizliği, tutum ve davranışların ne denli kalıcı olacağının bilinmemesine de sebep olmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Anket tekniğine başvurularak 527 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen nicel araştırmanın bulguları; sürecin insanların rutinlerinde, iletişim biçimlerinde değişimler yaşandığını göstermiştir. Aynı zamanda süreç, katılımcılar açısından "normal" olarak değerlendirilmemiş ve normal olarak değerlendirilmeme fikri, sürecin uzun süreceği düşüncesiyle beraber ilerlemiştir. Sürecin uzunluğu ya da kısalığı fark etmeksizin süreç sonrasında eski yaşamlara geri dönülmeyeceği, salgın sonrası dönemin hem salgın sürecinden hem de salgın öncesinden farklı olacağı fikri bu araştırmayla desteklenmiştir. Salgın öncesi dönemde normal olarak görülen şeylerin artık normal olarak görülmemesi, salgın öncesi dönemi "normal" olmaktan koparmaktadır. Fakat sürecin eninde sonunda bitip, yerini yeni normale bırakacağı düşüncesi, salgın sürecinin de normal olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda, normal olanın kaygan bir zeminde olduğu ve tanımlanmasının güç olduğu gözler önüne serilmiştir. Tüm bu süreçlerin "normal" olarak nitelendirilememesinin sebebi her birinin iç içeliğinden kaynaklıdır. Bu durumu destekleyen durumlar şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcıların %86,4 gibi büyük bir kesimi, salgın sürecinin "normal" bir dönem olmadığını belirtmiştir. Bu oran; salgın döneminin eskiden bir kopuş, alışlagelenden farklı bir durum olduğunu sergilemektedir. Bu durum, "Salgın süreci, salgın öncesinden tamamen farklı bir dönem olarak algılanmaktadır" hipotezini destekler niteliktedir.
- Salgın sürecinde kişilerin yeni rutinler ve pratikler edinmeleri ise salgın döneminin normalden kopuş olduğunu niteleyen bir diğer durumdur. Bunlara örnek olarak; %71,7 oranında ev içi rutinlerinin değişmesi, %52,6 oranında yeni uğraşlar edinmeleri, iletişim biçimlerinin, uyku düzenlerinin büyük oranda değişmiş olması verilebilir. Araştırmanın bulgularıyla, "Salgın

sürecinde gündelik yaşam pratiklerinde değişimler yaşanmıştır” hipotezinin desteklendiği görülmektedir.

- Salgın sonrası dönemin, salgın öncesi dönemden tamamen farklı olacağı fikri %58,3'lük bir kesim tarafından desteklenmiştir. Dolayısıyla salgın sonrası sürecin yeni bir “normal” olacağı görülmektedir. Bahsi geçen bu durum, “Salgın sonrası süreçte rutinlerin, salgın öncesi dönemle aynı olacağı düşünülmemektedir” hipotezini desteklemiştir.

Halbwachs'ın da belirttiği üzere kolektif bellek, zaman ve mekan aracılığıyla yeni rutinler ve pratikler kazanarak dönüşür. Salgın sürecinin büyük oranda tek bir mekanda geçirilmesi, mekanı teke indirip kişilerin zamanı algılama biçimlerini değiştirmiştir. Bu bağlamda zamanın ve mekânın farklı algılanmış olması; salgın döneminin “normal olmayan” olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermiştir. Fakat aynı zamanda şu anı deneyimliyor olmak, salgın öncesi dönemdeki pratiklerin de “anormal” olarak nitelendirmelerine sebep olmuştur. Bunun en belirgin örneği ise araştırmada; katılımcıların %61,7 oranında salgın öncesi dönemi “anormal” olarak nitelendirmiş olmalarıdır. Fakat katılımcıların bir yandan da duruma belirsizlikle baktıkları görülmektedir. Bu durum, kendilerinin sürecin yegâne faili olmadıklarının göstergesidir. Bu sebeple süreci deneyimleyenlerin verdikleri tepkilerin, oluşturdukları yeni rutinlerin süreçle uyum içinde olduğunu göstermektedir. Bir nevi yapı-fail birbirine karışmıştır. Uyumlu davranışlar, normali inşa etmiştir. Bu sebepten ötürü bugün, normali tanımlamak çok daha güç bir hal almıştır. Normali tanımlamak hem imkanı hem de imkansızdır.

Son sözler olarak; çalışma kapsamında incelenen “normal”, “normalleşme” gibi adlandırılan tüm dönemlerin net bir biçimde birbirinden ayrıldığı nitelendirilmesi kavram karmaşalarını beraberinde getirmiştir. Bu nedenden ötürü “normal” veya “normalleşme” kavramları yerine kullanılacak yeni bir sözcüğe ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Şayet anlatımlar bu kavramlar üzerinden ilerleyecekse; salgın döneminin bir kopuş olarak nitelendirilmemesi, aksine yaşamdaki herhangi bir patikaya saptığımız kadar farklı, fakat gündelik yaşamın içindeki bir patikada olmak kadar olağan olduğunu kabul etmemiz gereklidir.

KAYNAKÇA

- Akpolat, Yıldız (2007). Durkheim'dan Giddens'a Pozitivist Sosyoloji. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 53-82.
- Aydın, Mustafa (2017). *Değişim Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.
- Aytaç, Ömer (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, 231-260.
- Baudrillard, Jean (2015). *Sessiz Yağınların Gölgesinde*. Oğuz Adanır (Çev.), Ankara: Doğu Batı.
- Baudrillard, Jean (2018). *Simülaklar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (Çev.), Ankara: Doğu Batı.
- Berger, P.L., Luckmann, Thomas (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. Vefa Saygın Ögütü (Çev.), Ankara: Atf.
- Böke, Kaan (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa.
- Budak, F., Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 62-79.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Elias, Norbert (2017). *Uygurluk Süreci*. Emdir Ateşman (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Eşgin, Ali (2013). İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı" Risk Toplumu" Tartışmaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3), 683-696.
- Giddens, Anthony (2012). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (Çev.). İstanbul: Kırmızı.
- Giddens, Anthony (2019). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. Ümit Tatlıcan (Çev.), İstanbul: Say.
- Halbwachs, Maurice (2019). *Kolektif Bellek*. Zuhâl Karagöz (Çev.), İstanbul: Pinhan.
- İlhan, M., Emir (2018). *Kültürel Bellek Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*. İstanbul: Doğubatı.
- Kongar, Emre (2018). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi.
- Poloma, M.Margaret (2017). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Hayriye Erbaş (Çev.), Ankara: Palme.
- Rutli, E.Erman (2016). Derrida'nın Yapısökümü. *Temaşa*, 5, 49-68.
- Saramago, Jose (2017). *Körlük*. Işık Ergüden (Çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Sevinç, Bilal (2014). *Survey Araştırması Yöntemi*. K. Böke (Ed.), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (s. 245-283). Ankara: Alfa.
- Smith, P., Riley, A. (2016). *Kültürel Kurama Giriş*. Selime Güzelsarı (Çev.), Ankara: Dipnot.
- Soydemir, Suat (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. O. Akınhay (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat.
- Şaylan, Gencay (2020). *Postmodernizm*. Ankara: İmge.
- Üstün, Ç., Özçiftçi S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25 (Special Issue on COVID 19), 142-153.
- Weber, Max (2015). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Latif Boyacıoğlu (Çev.), İstanbul: Yarın.